משנה · אחרונים · הון עשיר · סדר קדשים

# הון עשיר על משנה ערכין

**ספריית אור ברסלב** · or-breslev.co.il

# הון עשיר על משנה ערכין

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הון-עשיר-על-משנה-ערכין/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

# תוכן העניינים

**פרק א** ..... 4
משנה א ..... 4
משנה ג ..... 4
**פרק ב** ..... 4
משנה א ..... 4
משנה ב ..... 4
משנה ג ..... 8
**פרק ג** ..... 9
משנה ב ..... 9
משנה ד ..... 9
**פרק ד** ..... 9
משנה א ..... 9
**פרק ה** ..... 10
משנה א ..... 10
משנה ב ..... 10
משנה ג ..... 10
משנה ו ..... 10
**פרק ו** ..... 11
משנה ג ..... 11
משנה ה ..... 11
**פרק ז** ..... 11
משנה א ..... 11
**פרק ח** ..... 11
משנה ב ..... 11
משנה ז ..... 11
**פרק ט** ..... 11
משנה א ..... 11
משנה ב ..... 12
משנה ד ..... 12
משנה ו ..... 12
משנה ח ..... 12

# פרק א

## משנה א

ערכין

ערכין יש בו תשעה פרקים, כנגד תשעה בני אדם דבעינן לקרקעות מלבד הכהן הנזכר בפירוש בתורה (עי' סנהדרין פ"א מ"ג). וע"ד הנסתר י"ל, כי הכל מעריכין ומעריך ומכריע הכל אחד, והכל הוא המכריע השני הוא היסוד כדאיתא במאורות נתן, והוא תשיעי למנין:

**טומטום ואנדרוגינוס נודרים ונידרים ונערכים**. יש לסמוך נודרים לנידרים דדמו לאהדדי, לשנות כל מה דאית בהו זה אחר זה, אע"ג דעיקר מכלתין נקראת ערכין:

**חרש שוטה וקטן נידרין ונערכין**. לגבי קטן הוי לא זו אף זו, כיון דאיכא פחות מבן חדש דנידר ולא נערך, משום הכי לא חש לעיקר מכלתין להקדימו:

## משנה ג

**נודר ומעריך וכו'**. ולא פליג עם הת"ק, כמ"ש הר"ב דבאמרו לא נידר וכו' משמע אבל נודר וכו', וה"ט דנקט נודר קודם מעריך כדברי ת"ק בלא נידר, ולא חש לסדר עיקר מכלתין:

# פרק ב

## משנה א

**אין פתח וכו'**. סמך נדה לערכין, משום דדומין לאהדדי, שיש הפרש בשניהם בין איש לאשה:

**אין בנגעים פחות משבוע אחד**. דומה לפתח בטועה שאינו פחות משבעה ימים שהם שבוע אחד, ומשום דיכול לכלול המרובה בשבועות, נקט נמי במועט שבוע, מה שלא עשה כן בנדה:

## משנה ב

**אין פוחתין מד' חדשים**. הפחות והיתר שבנגעים הוא מנין ד', משום הכי סמך לו זה:

**ולא נראה**. מה טעם קאמר, מה טעם אין פוחתין מד' משום דלא נראה לחכמים וכו' ש"ס (דף ט.), ושינה בלשון זה לפי שעיבור החדש מסור לחכמים, כדכתיב (שמות יב, ב) החדש הזה לכם (עי' ר"ה כב. וברש"י ד"ה תהא מסורה לכם). והם היו יודעים מהלכי התקופות והמזלות האמיתיות, ועל פיהם היו מעברים שנים וקובעים חדשים כדי שיבאו המועדים

בזמנם כאשר צוה ה', אף כי נראה לנו שלפי מהלוכם האמצעי לפעמים באים שלא בזמנם, והט אזנך ושמע:

**ודע** ענין זה, והוא כי מעת צאת השמש מנקודה אחת שבגלגלו היוצא ממרכז הארץ, עד חזרתו אל הנקודה ההיא במהלכו האמצעי ההולך סביבו, הוא שיעור שנת החמה. ובהלוכו זה הולך במהלכו האמיתי תחת אפודת המזלות, שנקודת הארץ היא מרכזה ומקיפה את גלגלו, וסובב כל האפודה ההיא עד שתחזור לנקודה שממנה יצא בתחילת שנתו, ששיעורה לשמואל שס"ה ימים ורביע (עי' עירובין נו.), ורביע זה הוא בקירוב, ולמען לא יקלקל קרוב זה הנסתר ברוב הימים את המועדות, פירטו רב אדא ואמר, שכל השנה הוא שס"ה ימים וה' שעות מכ"ד ביום ותתצ"ז חלקים מתת"רף בשעה ומ"ח רגעים מע"ו בחלק ותו לא:

**וכל** תקופה היא שיעור רביעית זמן המהלך האמור, נמצאו היות ד' תקופות לשנה בין באמצעי בין באמיתי, אלא שבמהלכו האמצעי זמן תקופה אחת שוה לחברתה, משא"כ במהלכו האמיתי, כי אין מהלכו בגלגלו סביב תחת אפודת המזלות ברחוק שוה מהאפודה ההיא, אלא מצדו הרחוק ממנה בהלוך מועט בגלגלו מקיף הרבה באפודה, הפך מהלכו בגלגלו בצדו הקרוב:

**ולכן** כשנרצה לידע מקום השמש באפודה, ונוציא שני קוים אחד ממרכז גלגלו היוצא ואחד ממרכז האפודה, ונעבירם במרכז השמש עצמו ונגיעם אל האפודה, אם לא יעברו שני הקוים האלה אחד דרך מקום יציאת חבירו טרם הגיעם אל מרכז השמש עצמו, לא יגעו האפודה בנקודה אחת כי אם בשני נקודות שונות, ויהיה נקודת נגיעת קו היוצא ממרכז גלגל היוצא מקום השמש האמצעי באפודה, אבל אין זה מקומו האמיתי לנו יושבי הארץ מרכז האפודה, כי אם נקודת נגיעת הקו היוצא ממקום מושבנו מרכז האפודה, ודברים אלו הנם מבוארים למשים עיניו על הצורה המציירת בהלכות קדוש החודש פ' י"א בצורה הראשונה:

**ודרך** ידיעת מקומו האמיתי על פי החשבון, יוצא מידיעת מקומו האמצעי בתחילה, ועל פי ערכו יוצא מקומו האמיתי, כמ"ש הרמב"ם בפ' י"ג מה' הנ"ל. ולפיכך ישתנה מקומו האמיתי דרב אדא מדשמואל, כמו שמשתנה מקומו האמצעי, דהא לרב אדא אחר מ"ח רגעים מהחלק תתצ"ח דשעה ששית מהיום, שס"ו של השנה ראשונה, מתחיל ללילך תחת הנקודה הראשונה של מזל טלה שממנה יצא בתחילת שנתו, ולשמואל אינו הולך תחתיה עד כלות השנה ששית, ולפי רוב השנים תרבה שינוי מקומו דרב אדא מדשמואל:

**ועל** פי הדברים האלה מצינו, שבין לרב אדא בין לשמואל יש שני תקופות, אמצעית

ואמיתית, ולפי שחשבון רב אדא מדוקדק יותר מדשמואל, קבעו לנו חז"ל חשבון עיבור השנים על דעתו דרב אדא כמ"ש הרמב"ם בפ"י מה' קדוש החודש, והיו מדקדקין בחשבון דקדוק עצום באיצטגנינין כמ"ש בפ"ו ובפ' י"א. ובעינן שתהיה חג האסיף בתקופת תשרי, וחג המצות בחדש האביב שהיא תקופת ניסן, ותרויהו דרב אדא. אלא דלע"ד יש שינוי ביניהם, והוא שבחג שגזרת הכתוב היא בלי טעם, ונזכרה בתורה בפירוש דכתיב (שמות לד, כב) וחג האסיף תקופת השנה. וכ"ע ידעי דהכי מבעי ליה למהוי דזיל קרי בי רב הוא, ואין לנו שום גילוי וסימן בחג שידעו העם שהגיעה התקופה, לפיכך לא השגיחו רז"ל על התקופה האמיתית אפילו לאותה הנערכת על האמצעית דרב אדא, הנסתרת מעיני כל מרוב החשבונות הצריכים לה מחמת שאין כל התקופות שלה שוות זו לזו, וכמ"ש הרמב"ם בפ' י"א מה' קדוש החודש פי' ד', כדי שלא יאמרו העם שאין אנו חוגגים חג הסוכות בזמנו כמו שצוה הכתוב בתקופת תשרי, וכמו שחשו על שלא יאמרו בעיבור שמנה חדשים בשנה כדתנן במשנה זו מהאי טעמא כדאיתא בש"ס דף י', אלא בעו שתפול בחג התקופה האמצעי דרב אדא, דכל אדם בקל יכול לחשבה בעצמו מאחר שכל התקופות האמצעיות שוות זו לזו וכמ"ש הרמ"בם בפ' הנ"ל פי' ד'. אבל בחג המצות שאין תקופתו מפורשת בתורה כי אם בלשון נסתר, באמרו (דברים טז, א) שמור את חדש האביב. מלשון כי השעורה אביב (שמות ט, לא), לגלות לנו טעמו והוא דבעינן שהגיעה תקופה זו כדי שיהיה כח בחמה לבשל השעורה הצריכה להביא ממנה עומר ביום שני של פסח, לא חשו חכמים שתגיע תקופת רב אדא האמצעי קודם יום הראשון למ"ד יום תקופה גומר (עי' סנהדרין יג.), או ביום הראשון למ"ד יום תקופה מתחיל (שם) דהכי הלכתא (עי' תענית י. ובתוד"ה הלכתא), אלא די להם כשהגיעה תקופת רב אדא האמיתית מכמה טעמים, חדא דלא חיישינן לשמא יאמרו מאחר שאין תקופה זו מפורשת בתורה לאו כ"ע ידעי ליה אלא מי שחלק לו בבינה, ואיש כזה לא יוציא לעז על דברי רז"ל כי ידע גם כן שיש תקופה אמיתית ורבנן ידעי דכבר הגיעה אף כי הוא לא ידע לחשבה, ועוד מעשיה מוכיחין עליה דהא מקריבין בעת ההיא עומר שעורים, ולעיני כל ישראל בעסק גדול היו קוצרים אותה כדתנן במנחות (פ"י), ואילו לא הגיעה התקופה לא היו השעורים מבושלים כל כך שיהיו ראוים ליקרב, והאי כ"ע ידעי ליה, ועוד ראוי הוא לסמוך על האמיתית המיוסדת על מרכז הארץ המבשלת פרותיה, מאחר שגלה לנו הכתוב דמפני בשול השעורים הוצרכה להגיע תקופה זו בחג המצות, יותר מהאמצעית שהיא מיוסדת על מרכז היוצא מן הארץ שאין לנו עסק בו:

**ואמת** הוא שכל שאפשר לנו שתגיע אף האמצעית נכון הוא כמו שהוא ברוב שנים, אבל

כשאי אפשר אין אנו צריכים לה, כמו בשנה הזאת שהיא שנת התפ"ח שאנו חוגגים את חג המצות יום אחד טרם הגיעה התקופה האמצעית דרב אדא, שאינה נופלת כי אם בליל שני של פסח בז' שעות, מאחר שטרם חג המצות הגיעה התקופה האמיתית שלו, שכדי להגיע אל האמיתית היו דוחים כמה דחיות כמ"ש רמב"ם בפ"ז, ולא עשינו כן בשנת התמ"ב, מפני שהיתה נופלת ביום י"ו, והיתה תקופתו האמצעית נדחית מחג אילו לא עברנו את השנה, וכן בכל שנה הדומה לה, מה שאין כן בשנה הזאת ששל תשרי נופלת בזמנה בלי שנעבר אותה. ואל תתמה שכל מסדרי העבורים לא פירטו ענין זה אלא סמכו סתם על התקופה האמצעית, אף כי לפעמים אנו צריכים לסמוך על האמיתית כמו בשנה הזאת, מאחר שזה יארע לעתים רחוקים, ואף אחרים עשו כן וכללו כלל דאין בין עצרת לעצרת וכו' והקשו עליו בש"ס דהא ישנם שנים שאינו כן, ומשני דכיון דלא הוו ברוב שנים לא חשו לפרטו כדאיתא בערכין דף [ט' ע"ב] (י'), וכ"ש מסדרי העבורים שלנו שלא הוצרכו לפרטו, מאחר שעתה אין אנו קובעים חדשים ומעברים שנים מפני התקופה, אלא על המולדות והדחיות וכללי השנים המעוברות והפשוטות אנו סומכים. **ולא** הוצרכתי לכך אלא להשיב למאן דהקשה מ"ט בשנה הזאת לא חששנו לתקופת רב אדא הנופלת בי"ו דניסן, ושמעתי מי שהשיב שטעו מסדרי העבורים ואעפ"כ אנו מחוייבים לעשות כן כדאמרן (ר"ה כה.) אתם אפי' שוגגים אתם אפילו מוטעים אתם אפי' מזידים. וח"ו שלא תהי' כזאת בישראל, שנהי' מחוייבי' לעבור על דברי תורה שצותה בפירוש (דברים טז, א) שמור את חדש האביב. בכוונה מכוונת בכל שנה אשר תגיע התקופה כשנה הזאת, שכה יארע בכל מחזור פעם ושתים כמ"ש בעל יסוד עולם והחשבון מוכיחו, דע"כ לא אמרן אתם אפילו מוטעין אלא באותה שנה, ככל מצוה שלהוראת שעה אפילו לעבור על דברי תורה כאליהו בהר הכרמל אנו מחוייבים לשמוע לב"ד, כדכתיב (דברים כח, יד) לא תסור וגו' ימין ושמאל. אפי' יאמר לך על ימין שהוא שמאל תשמע לו (ערש"י שם), וזה לפי שעה, אבל לסדר דבר כזה דהרי הוא כאילו הם מתירי' לנו בפירוש שלא נחוש למאי דאמרה תורה שמור את חדש האביב כשיארע כשנה הזאת, מי ישמע להם ח"ו. אלא ודאי טעמא דמלתא הוא כמ"ש שכל שהגיעה התקופה האמיתית המיוסדת על האמצעית דרב אדא המדוקדקת יותר מאותה דשמואל, הגיעה השעה שהתירה התורה לחוג את חג המצות, אם לא שיגרום זה שתהיה נדחית התקופה האמצעית מחג הסוכות, כמו שיארע בשנה ח' למחזור שאין התקופה נופלת בליל י"ו דניסן כי אם ביום או אח"כ, דאז מפני חג הסוכות אנו צריכים לעברו.

**כן** נ"ל אמיתות הענין לאפוקי מבעל יסוד עולם דאמר דכל שנפלה התקופה האמצעית

דרב אדא כבשנת יציאת מצרים שאז נצטוו על קביעת חדשים ועיבור שנים דהיתה כשנה הזאת דיינו, שזו היא כוונת הכתוב באמרו שמור את חדש האביב. שתהיה התקופה נופלת לפחות ביום הקרבת העומר, דלע"ד אין זו כוונת הפסוק ודאי, אלא לפחות ביום הראשון מבעי לה ליפול וכסברת רש"י ותוספות (עיין סנהדרין דף יג:) והחבר בכוזרי הקדמון מאמר הרביעי וכמה רברבתא, ולי מקרא מפורש דכתיב (שמות יג, ד) היום אתם יוצאים בחדש האביב. וזה היה ביום ראשון של פסח וקרי ליה הכי, ש"מ דלא על האביב האמצעי דרב אדא קאי קרא דהוא עדיין לא הגיע ביום ההוא, אלא על האביב האמיתי המיוסד על האמצעי שלו כדאמרן שזה הגיע ודאי כמו שהגיע בשנה הזאת קאי, ובאותו לשון עצמו צוה שמור את חדש האביב, ש"מ כדאמרן דהאביב האמיתי הוא אשר ישמור, והואיל ועד סוף האלף הששי לא יאחר ודאי תקופת ניסן האמיתית לאמצעית, נמצא דחשבון מסדרי העבורים עד אותו זמן מיוסד ודאי על פי התורה ולא חשו למה שיהיה מהיום ההוא והלאה כי שיתא אלפי שני הוי עלמא:

**ואין** ספק שאמיתי זה אנו צריכים לחשבו על מקום א"י, דאין חשבונו עתה כי אם זכרון חשבון שעשו בני א"י כמ"ש הרמב"ם בסוף פ"ה מה' קדוש החודש, ואין ראית ח"ל מועלת כלל לחשב עליה כמ"ש הרמב"ם בסוף פ' י"א מה' קדוש החודש ובסוף פ' י"ח, והכי נמי אמרינן במנחות (פ"י מ"ה) באיסור חדש התלוי בהקרבת העומר, הרחוקים וכו' מותרים מחצות היום וכו', ופי' הרמב"ם מחצות היום של ירושלים:

**יותר על ח'**. כתב הר"ב שהשעה נחלקת בש"ס לתתר"ף חלקים. וכתב עליו התי"ט בשם הרמב"ם שחלקוה חכמים לסך זה מפני שיש במנין זה חצי רביע שמינית שליש שתות תשיעית חומש עשור חצי עשור רביע עשור, ע"כ. ועוד חלקים אחרים תמצא, אבל מ"מ אין זה טעם מספיק להבין דברי חכמים, אלא האמת יורה דרכו כי כן כתוב במאורות נתן באות ש' סי' פ"ה שהשעה היא מלכות שיש בה ה' גבורות וה' פעמים גבורה הם בגי' תתר"ף:

**שתי הלחם וכו'**. מכאן ואילך היתר הולך ומתרבה במדרגה עד לעולם, מלבד החליל ששנאו בסוף המניינים משום דהוצרך להאריך בו, וסמך קודם לו הנבל משום דגם הוא מין זמר נעים כמוהו, ועוד דלא רצה להפסיק בין לחם ללחם, דשם היה מקומו על פי מה שאמרתי, והואיל ואדחי אדחי עד גמירא:

## משנה ג

**מחליק**. פירשו המפרשים, חלוק היינו סיום השמעת קול נעימה שמחלק בין נעימה לנעימה, ע"כ. וקשה דה"ל מחלק, לכן נראה דהוא מלשון חלק פי' קול פשוט, כי המנגן

בכל ירידת קול דהיינו בגמר נגון, מנעים הקול במה שמערבו בשני קולות ונקרא בלשון לעז שרילו, וגומר הירידה דהיינו אותו הנגון בקול בלתי מעורבת אלא חלק ופשוט, וסוף הירידה לבד, אומר התנא שהיה באבוב יחידי:

## פרק ג

### משנה ב

**אחד המקדיש בחולת המחוז ואחד המקדיש בפרדסות סבסטי**. בכל אחד יש בו קולא וחומרא, בחולת המחוז שהוא קרקע גרוע כשפודהו באמצע היובל יש בו קולא, במה שגורע על כל שנה שעברה מן היובל סלע ופונדיון אע"ג דאין אותו קרקע גרוע השביח כל כך בכל שנה, וחומרא במה שנותן על כל שנה מן השנים הנותרות עד היובל כמו כן סלע ופונדיון לשנה והוא אינו משביח כל כך כמו שאמרנו. ובמקדיש בפרדסות סבסטי שהוא קרקע משובח הוי איפכא, שהחומרא הוא במה שגורע והקולא במה שנותן, ומשום הכי קתני אחד ואחד, משא"כ בכולהו אחריני דכללם באחד אחד:

### משנה ד

**הכל לפי המבייש**. לא נחית לפרש אלא הבשת, להראות שהוא הפך הקנס ששוה בכל אדם בין ממשפחת גדולים בין ממשפחת קטנים, אבל הפגם הכל תלוי ביופי האשה ולא במשפחתה, ולא הזכירו אלא לרמוז אגב ארחיה דאע"ג דפגם רואין כמה האיש רוצה ליתן להשיא לעבדו שפחה בתולה יותר מן הבעולה, דנראה דדבר זה קצוב לכל הנשים, לא משום זה נכנס תחת סוג להקל ולהחמיר, דאין זה משום קולא וחומרא אלא כך היא המדה. ועוד דלא כן הוא כי לפעמים כשהיא יפת תאר מאד לא היה מוסיף האדון עליה שום דבר, א"נ כי אם דבר מועט, כי יודע בעצמו דהעבד נוח לו ממנה כשהיא בעולה ועדיין עומדת ביפיה שנראה שאין הבעילה מכחשת אותה, משא"כ כשהיא בתולה שיש לחוש כשתהיה בעולה תכחיש יופיה, וטעם בתולה אינו אלא לפי שעה משא"כ היופי ונוח לו ממנה יותר, כדכתיב (קהלת ו, ט) טוב מראה עינים מהלך נפש. ומ"ש התוספות בכתובות דף מ' (ע"ב ד"ה כמה אדם) לפרש מה שומה שייך בפגם, לא הבנותיו:

## פרק ד

### משנה א

**השגת יד בנודר**. הקדימו לכלם, לרמוז דקודם שידור יראה מה שתשיג ידו, ולא ידור נדרים יתרים מהשגת ידו, כי טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם (קהלת ה, ד). ואם

כוונתו רצויה לידור ויש לו דבר מועט, יזכור השנים בנידר וידור בנידר שיצטרך לפרוע מעט לפי שניו, ולא ידור במי שערכו מרובה כדי שיצטרך לפחות מערכו ולא יקיים דבורו מחמת עניותו, וה"ט דנקט בשנים לשון נדר דומיא דהשגת יד, מה שלא עשה כן באחריני, ומטעם זה עקם דבורו ולא כלל בהדי שנים הערכים בנערך, ואזלה לה תמיהת התוספות (דף יז: ד"ה השג) שכתב התי"ט:

**והערכין בנערך**. בשני תיבות אלו כלל זכר שהעריך נקבה והיפוכו, בלשון קצרה ודרך כלל, כי זהו כוונת התנא הכא ליתן כללים לתועלת הזכרון והדר מפרש אותם, ואזלה לה התמיה השניה שתמהו התוספות והעתיקה התי"ט:

## פרק ה

### משנה א

**מעשה**. ומעשה לא קתני, ש"מ דמלתא אחריתי היא, ובזה החסרון מובן:

### משנה ב

**כיצד האומר ערכי עלי וכו'**. כתב התי"ט במאי דסיים פתח, ע"כ. וטעמא נ"ל כדי לסמוך האברים לאברים, להראות בגילוי עינים ההפרש שביניהם, שעל קצתם לא אמר כלום אע"ג שעל קצתם נותן ערך כלו, וגם בענין זה סמך אין דמים למתים ללא אמר כלום דדמו לאהדדי:

### משנה ג

**זה הכלל דבר שהנשמה תלויה בו וכו'**. כתב הר"ב לאתויי חצי לבי חצי כבדי וכו'. חצי לבי פשוט הוא, שהרי אעפ"י שהוא חצי אבר אותו אבר הוא דבר שהנשמה תלויה בו, אבל בחצי כבדי צ"ל דטעמא הוא מפני שאין ברירה אאיזה חצי ממנו נתכוון, אבל כי פירט לחצי שלא במקום מרה ושלא במקום חיותו, אפשר דאעפ"י שהחצי הזה הוא מאבר שהנשמה תלויה בו, מ"מ הואיל ופירט החלק שבו שאין הנשמה תלויה בו, שלא יצטרך לתת ערך כלו:

### משנה ו

**חייבי עולות וכו' ממשכנין**. שנאו בסוף לסמוך לו אעפ"י וכו' דקאי עלה, ורצה להקדים חייבי ערכין שהם עיקר מכלתין:

## פרק ו

### משנה ג

**וסנדלין**. סמך לתפילין, לרמוז מאי דאמור רבנן (שבת סא.) כתפילין כן מנעלין. ונקט סנדל, ולא מנעל כמו גבי המשרה את אשתו על ידי שליש (כתובות פ"ה מ"ח), משום דסתם מנעל של עור רך, וסתם סנדל הוא מדבר קשה, וקמ"ל דאין נותנין לו אלא סנדלין ולא מנעלין של עור רך החשובין, משא"כ לאשתו שצריך לכבדה יותר מגופו:

### משנה ה

**ולא בסנדלין**. סירכא דלעיל נקט, ועוד דגם בשל בניו איירי, ועוד אפילו באשתו רבותא קמ"ל, דאע"ג דסנדלים הם הואיל וכבר לקחם לשמה לא מיקרי נכסים שלו:

## פרק ז

### משנה א

**אין נמדדין עמה**. אבל בפני עצמם נמדדין, דייקא נמי דקתני עמה, וכמ"ש הר"ב:

## פרק ח

### משנה ב

**אחד אומר בעשר וכו' עד חמשים**. לפי שבזמן שהיובל נוהג לערך מנין זה היה נמנה, נקט עד ענין זה:

**משל עשר את המותר**. עד עשר, שכבר הזכיר התנא מי משלם המותר מעשר עד חמשים:

### משנה ז

**שאינו רשאי**. הא דלא קתני חייב, רמז רמז לנו שאין אדם רשאי לכתחילה לעשות כן לחפש אחר הזול להקריב דורון לקונו, אלא מצוה שישלם עשיית המצוה באגר שלים כדאיתא בזהר (תרומה קכח.), וכן כתוב בדברי הימים א' כ"א ויאמר דוד וגו' כי לא אשר לך לה' להעלות עולות חנם:

## פרק ט

### משנה א

**רא"א**. לא ידעתי מי הכריחם למפרשים ז"ל לומר דלא פליג, ובש"ס (דף ל.) גרסינן תניא רא"א וכו', ואם אמת דלא פליג צ"ל דלהיות זה ענין בפני עצמו שלא דבר בו הת"ק קתני הכי:

## משנה ב

**ברחוק ויגאול בקרוב ברע ויגאל ביפה**. ה"ה איפכא, אלא דלא בשופטני עסקינן:

## משנה ד

**חולש**. שינה בלשונו, לא קתני נותן, על שם שאינו נותנם שם אלא בתורת פקדון. וקתני לשון חלש, לרמוז דכשיגיע אותו היום שלא יחוש אם נמצאו בידו מעות מועטים שמחליש אותם במה שרוצה לגאול בהם דאין לו זמן עוד:

## משנה ו

**שגגותיה חומתה**. פי' חומה שעליה גג, לאפוקי חומת חצרות או גנות שאין עליהם גג, דדיינינן להו לחומת העיר. כן נלע"ד, ואזלא לה הרגשת התי"ט:

## משנה ח

**אינו גואל כסדר הזה**. כתב הר"ב בש"ס (דף לג:) אמרו תני אינו גואל אלא כסדר הזה, ע"כ. ופירושא דלישנא דמתניתין על פי האמת הוא, אינו גואל כסדר הזה הנזכר למטה, דבש"ס (שם) לא גרסינן תני, אלא אימא:

**אמר ר"א בד"א בערי הלוים וכו'**. אף לפי דברי הרמב"ם (בפיה"מ כאן) ורש"י (דף לג: ד"ה אין עושין) שכתב התי"ט, דחולק, שייך שפיר למימר אמר ר"א, הואיל ושנה דבריו בלשון בד"א דקאי אדברי ת"ק. וא"א לומר דלא פליג כדמשמע מלשון הר"ב, מדאיתא בש"ס (שם) דכ"ע מיהא בלוים לא משנינן (מהגמ') [מנה"מ] וכו', מדקאמר דכ"ע מיהא בלוים, ש"מ דבישראל לא אתיא ככ"ע, ועוד הכי מוכח ממאי דאיתא בפ' לא יחפור שאעתיק בדבור דלקמן:

**אבל בערי ישראל עושין שדה מגרש ומגרש שדה מגרש עיר ולא עיר מגרש**. ה"ג בתוספתא (פ"ה ה"ט), והכי צריך להיות מדגרסינן בב"ב דף כ"ד ע"ב, על מאי דתנן מרחיקין את האילן מן העיר כ"ה אמה ובחרוב ובשקמה נ' אמה אבא שאול אומר כל אילן סרק נ' אמה וכו', מ"ט אמר עולא משום נויי העיר, ותיפוק ליה דאין עושין שדה מגרש ולא מגרש שדה, לא צריכא לר"א דאמר עושין שדה מגרש ומגרש שדה, הכי משום נויי העיר לא עבדינן.

**והנלע"ד** דפירושא דהאי שמעתא הכי הוא, דראה עולא דקאמר אבא שאול דכל אילן סרק מרחיקין הרבה, ולא חילק בין אילן ששרשיו מרובין או ענפיו לאילן אחר שאינו כן, ש"מ דלא משום היזק ענפי האילן או שרשיו נגעו בו אלא משום נויי העיר, דאין נויי לעיר שיהיו האילנות הסמוכים לה אילנות סרק שאינם עושים פירות אף כי יהיו אילנות שאין ענפיהם או שרשיהם מזיקים לעיר כלל, ומדאבא שאול נשמע לת"ק שאף

הוא משום נויי העיר נגע בו וקאמר דאפילו אילני מאכל צריך להרחיקם מן העיר שיעור מה, והחרוב והשקמה אף כי אילן מאכל הוא מחמת פריו הבלתי חשוב ראוי להרחיקו יותר מן העיר, וכל זה משום נויי העיר ולא משום נזק, כההיא דמרחיקין שובך מן העיר חמשים אמה וכמ"ש שם ע"ש. ולזה אמר עולא משום נויי העיר, ומדהוציא עולא טעם זה ש"מ דתנא בא"י קאי, דאי בערי ח"ל לא איכפת לנו שיהיו נאים, ולכן אינם צריכים להרחקה זו, וכ"כ הטור (חו"מ סי' קנה). ולזה פתח פתח לש"ס להקשות ותיפוק ליה וכו', הואיל ובא"י קיימינן דשייך ביה דין זה של מגרש, והיכי קתני דדי בהרחק כ"ה או נ' אמה הלא שיעור המגרש הוא אלף אמה, ומדקאמר הכי ש"מ דמשום היזק נגע בה דשייך אף בח"ל דלא שייך בו דין מגרש. ומשני לעולם דבא"י קאי ומשום נויי, ודקשיא לך דאין עושין שדה מגרש, לא צריכא לר"א דשרי בערי ישראל לעשות כך, דמ"מ צריך להרחיק האילן מן העיר שיעור הנזכר במתניתין, לא מפני היזק ולא מפני מגרש שאין הרחק זה שיעור מגרש אלא משום נויי העיר.

**הרי** מבואר דר"א ס"ל דעושין מגרש שדה, דאי לא תימא הכי מאי קאמר לא צריכא לר"א, הלא בתחילת לשונו דאמר עושין שדה מגרש לא שייך ענין זה, דהא בעושין מגרש שדה דהיינו ליטע אילנות במקום הראוי למגרש איירינן, ובסוף לשונו אי הוה קאמר אין עושין מגרש שדה קשיא נמי לדידיה כמו לרבנן, אלא ודאי צ"ל אף בסוף דבריו עושין מגרש שדה וכמו שהוכחתי מהתוספתא.

**אבל** ראיתי לבעל קרבן אהרן (על תו"כ) בפירושו לפ' בהר סיני פרק ו' פיסקא ט' דגרסינן התם בסוף דברי ר"א ולא מגרש שדה כמשנתנו, שפירש דברי ר"א הכי, עושין שדה מגרש, עושין שדה מהמגרש. ולא מגרש שדה, ולא מגרש מהשדה. כנראה שהרגיש בסוגיא הנ"ל ורצה לומר דעולא אדבריו הראשונים דר"א דאמר עושין שדה מגרש סמיך, דלפי פירושו דהוא עושין שדה מהמגרש אתי שפיר, וסוף דברי ר"א בטעות נכתבו בש"ס ואין להקפיד עליהם דאינם צריכים לאותה סוגיא.

**ולא** נהירא חדא דבתוספתא גרסינן כגירסת הש"ס, ועוד דלפי פירושו דברי ר"א לאו סיפיה כרישיה, על כי סוף דבריו דאמר מגרש עיר ולא עיר מגרש צריך לפרשם כמשמעותם לפי דרכנו, שממגרש עושים עיר אבל לא מעיר מגרש וכן פירשם בעל קרבן אהרן בעצמו, וכן צריך להיות שהרי נותן טעם לדבריו באמור כדי שלא יחריבו ערי ישראל, ואילו היינו מפרשים סיפא דומיא דרישא על פי דרך קרבן אהרן שעושין מגרש מהעיר ולא עיר מהמגרש, אין לך חרבן גדול מזה שיכולי' להחריב העיר ולעשותה מגרש שהוא המקום הפנוי, ומהמגרש שהוא המקום הפנוי אינם יכולים לבנותו ולעשותו עיר,

וא"כ הוא שאנו מוכרחים לפרש סוף דבריו כמשמעותם מה הרויח ר"א בשנותו את טעמו מרישא לסיפא, הל"ל גם כן ברישא עושין מגרש שדה ולא שדה מגרש דהיינו מפרשים אותו כמשמעו דומיא דסיפא, א"נ ה"ל לשנות סיפא דומיא דרישא ולומר עושין עיר מגרש ולא מגרש עיר, דהיינו מפרשים אותה דומיא דרישא עיר מהמגרש ולא מגרש מהעיר והיה עולה כהוגן. ודוחק הוא לומר דרצה לשנות לשונו על סדר לישנא דרבנן, דא"כ דאתכא דרבנן קא סמיך, ה"ל לקצר יותר ולומר אבל בערי ישראל עושין שדה ועיר ממגרש, דממילא ידעינן אבל איפכא לא כרבנן, אלא ודאי ר"א הוצרך להחזיר שלשה בבות, דהיינו שדה מגרש, ומגרש שדה, ומגרש עיר, דבאלו פליג אדרבנן, והרביעית דהיא ולא עיר מגרש, הזכירה אע"ג דבהא רבנן מודו, ליתן טעם לדבריו דבהא מודה משום שלא יחריבו כמ"ש. וא"ת דהיינו טעמא דלא די לו לומר אבל בערי ישראל עושין שדה ועיר ממגרש משום דבעי לאשמועינן טעמא דאיסורא, מ"מ לא היה לו להחזיר שניהם משום הטעם לבד, דהא עיקר הטעם לא שייך אלא לאיסורא דלא מעיר מגרש ואגב ההיתרא דממגרש עיר, אבל לא שייך לאיסורא דלא שדה מגרש, דעשיית שדה מגרש אין זה חרבן ערים, אלא אדרבא הוא לישוב ערים והחרבן הוא חרבן זרעים, ולכן אותה פיסקה הואיל ולא פליג וגם לא קתני טעמא עלה לא ה"ל להזכירה כלל. ועוד משום סדרא דרבנן אינו נכון שיעקם לשונו ויטעה אותנו לפרש תחילת דבריו כלישנא דרבנן הואיל וסדריהו נקט ולהתיר את האסור, ויותר טוב היה לו לברר דבריו מליקח סידרא דרבנן, וליכא למימר דאף דברי רבנן יכולים אנו לפרשם על דרך שפירש בעל קרבן אהרן תחילת דברי ר"א ולומר אין עושין שדה מהמגרש ולא מגרש מהשדה וכן בעיר שהרי רבנן אקרא קא סמכו דכתיב (ויקרא כה, לד) ושדה מגרש עריהם לא ימכר. ודרשינן לא ימכר לא ישנה, שאסור לשנות לא השדה ולא המגרש ולא העיר, ולפי זה נמצא דאסר הכתוב מתחילה לשנות השדה והדר המגרש והדר הערים ואם היינו מפרשים אין עושין שדה מגרש שדה מהמגרש הוה שמעינן איסור שינוי המגרש קודם איסור שינוי השדה שלא כסדר הכתוב וגם ה"ל זו ואין צ"ל זו שהרי המגרש גרוע מהשדה שאין בו שום ישוב לא ישוב זרעים כשדה ולא ישוב בתים כעיר כמבואר במכות דף י"ב ע"א ומדידענו דאסור לשנות אפילו הבלתי מיושב לישוב, כ"ש שאסור לשנות המיושב והוא השדה שיש בו ישוב זרעים למגרש שאין בו ישוב כלל, משא"כ כשאנו מפרשים דברי רבנן כמשמעותם דמצינו אותם בסדר נאות דלא זו אף זו וגם שנויים על סדר הכתוב ומהאי טעמא אין להקשות על סוף דבריהם דלפי דרכנו הוו להו זו ואצ"ל זו דאם אסור לעשות ממגרש שאין בו ישוב עיר שיש בו ישוב כדי שלא לשנות כ"ש שאסור לשנות להפך שהרי סדרא

דקרא נקטו דאסר מתחילה לשנות המגרש והדר כתב עריהם לאסור שינוי הערים.
**מכל** הדברים האלה נלע"ד להוכיח דגירסת התוספתא היא האמיתית וכנראה מפשטא דתלמודא, ופי' הסוגיא נמי נלע"ד דהכי הוי כמו שפרשתי לאפוקי מבעל ס' שבע רצון דדחק עצמו בכמה דוחקים לישב ולתקן שתהיה קושית דותיפוק ליה שייכא דווקא לפי טעמא דעולא ולא בלאו הכי ע"ש, ועל פי דרכי אתי שפיר דלא הקשו כמו כן אמתניתין דפ' לא יחפור עצמה, דתנן בה מרחיקין השובך מן העיר חמשים אמה, ותיפוק ליה דאין עושין מגרש עיר, ולכן כל בנין שעל גבי קרקע אסור לעשות במגרש כדאיתא במכות דף י"ב ע"א משום דאין שום גילוי במשנה שיהיה זה דווקא משום נוי העיר ולא משום היזק ולכן ממילא משתמע מתניתין בכל העירות דשרי לעשות השובך במגרש איירי ומשום היזק כי הוא הדבר הלמד מעניינו דכוליה פרקין בנזקי שכנים איירי והין הכי נמי דבערי ישראל בא"י אסור לעשות שובך במגרש העיר כלל אפילו רחוק חמשים אמה מהעיר דלא שייך ביה נזק משום דאין עושין מגרש עיר אם לא שיעשה השובך במחילה דשרי כנראה מהסוגיא דמכות הנ"ל ועיין מ"ש בפ"ב דב"ב משנה ה' ד"ה מרחיקין השובך:
**ערכין** מתחיל בהא ומסיים במם היינו מה, על שם אם צדקת מה תתן לו (איוב לה, ז). ולא יתנאה האדם עצמו במה שנודר להקדש, כי משלו נותן לו, ונחנו מה:
**סליק** מסכת ערכין. מכל אשר לבו יכין:
**כל** אדם כשידור על במה אשר הכין.
**לא** יוחן עדי יגדור פרצתו בערכין: